Рэспубліканская алімпіяда па беларускай мове і літаратуры
другі этап (раённы, гарадскі)
2019/2020 навучальны год

Шыфр удзельніка

____

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Намеснік старшыні
абласнога арганізацыйнага
камітэта
Рэспубліканскай алімпіяды
першы намеснік
начальніка галоўнага ўпраўлення
па адукацыі
Віцебскага абласнога выканаўчага
камітэта

А.Л. Баграновіч

"12" лістапада 2019 года

Комплексная работа па беларускай мове і літаратуры
XI клас

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Усяго
Балы											

Заданне 1. Прачытайце урывак з эсэ, якое Рыгор Барадулін прысвяціў паэту – свайму сябру, настаўніку і “хроснаму бацьку”. Назавіце імя і прозвішча паэта.

У падкрэсленых выразах хаваецца ключ да адгадкі імені. Запішыце, як называюцца такія тропы.

Устаўце, дзе патрэбна, прапушчаныя літары, раскрыйце дужкі, афармляючы тэкст у адпаведнасці з арфаграфічнымі і граматычнымі нормамі.

Максімальная колькасць балаў – ***5***
(за арфаграфічныя і граматычныя нормы – 4 б. (-0,2 б. за кожную памылку);
за імя і прозвішча – 1 б.;
за назву тропа – 1 б.).

У імені гэтага паэта чуецца наступ хваль і стог..н галубоў, выгін лугавіны і выган ля ўзлеску, выгук волі і стрыманасць бол(і, я, ю). Выгукнеш яго імя – і чуеш, як мачталомны вецер спрабуе на трываласць ветразь веры ў разгневан..ым блакіце. Веры ў роднае слова і ў народ, які праз стагоддзі пакут, змагання і абраз пранёс яго, каб народам застацца, застацца самім сабой.

За вонкавай паважнасцю, самавітасцю <u>прызнанага барда</u> хаваюцца задзірыстасць і даверлівасць, апантанасць і чуласць <u>сенненскага мальца</u>, унука дзеда Цярэшкі. І за ўсім гэтым стаіць дасве..чанасць, дапытлівасць, віртуозная лёгкасць у абыходжанні са словам. <u>Спрактыкаваны віртуоз</u> настолькі добра адчувае роднае слова, што (пад) час цяжка адрозніць, свежае гэта, яшчэ (не) зацяганае слова з найбагацейшай на слоўнікавы запас Віцебшчыны ці проста н..ватвор.

Ёсць у <u>шанавальніка крамянага слова</u> заўсёды вонкава ахайная і зручная запісная кніжачка. Ляжыць гэты зграбненькі томік на пісьмовым стале і, здаецца, сам запаўняецца пачаткамі будучых вершаў, паэм, дасціпнымі выразамі, народнымі чатырохрадкоў..ямі і

словамі, якіх н.. знойдзеш н.. ў якім слоўніку. Дарэчы, да слоўнікаў у гэтага паэта даўняя пашанлівая любоў.

Як таямнічы вядун, адгорне майстар цупкую кніжачку, дзе ак..уратны і няспешлівы поч..рк падкрэслівае і характар паэта, і падорыць каму загаловак будучай кнігі, каму радок, каму слова, якое адразу верш прывабным зробіць.

(Што) дзень праца над словам, шліфоўка слова, выв..рка кожнага гуку на сл..х.

У збіранні слоў, у пошуках у гэтага паэта ёсць нешта ад рыбака і грыбніка. Любіць нерушы і знаходзіць іх! *(Паводле Рыгора Барадуліна)*

Імя і прозвішча паэта:

____

Прызнаны бард, сенненскі малец, спрактыкаваны віртуоз, шанавальнік крамянага слова – ____

Заданне 2. *Рыгор Барадулін любіць гуляць са словам, але ўмее ў слова і ўслухоўвацца.*

Прачытайце вершаваныя радкі паэта. Выпішыце і затранскрыбіруйце самастойныя часціны мовы з арфаграмамі, напісанне якіх заснавана на марфалагічным прынцыпе.

Максімальная колькасць балаў – ***6***
(за кожнае правільна знойдзенае слова – 1 б.;
за кожную памылку -0,5 б.).

Баюся

Наказ свой напісаць хачу, але баюся
І напамінам разбудзіць бяду.
Пакуль жыву,
Датуль малюся Беларусі
І да сваіх з малітвай гэтай адыду.

З сабою Беларусь насіў па белым свеце,
Дзе толькі я ступаў,
Там і яна была.
Нашчадак крывічоў,
Я меў адно на мэце –
Як кужаль, адбяліць і слова дабяла.

Каб ручніком кужэльным выцер вочы
Наступнік мой і позіркам з'яснеў.
Мне сонечнілі дзень
І ранішнілі ночы
Крывіцкая мілосць,
Крывіцкі рупны гнеў.

Калі адчую,
Што прыйшло маё бяссілле,
Прасіць пачну
Як самай Боскай мілаты,
Каб і вятры па-беларуску галасілі,
Нудзіліся па-беларуску чараты.

Ідзе мой цень лясны замроенай травою,
Сцяжына з дому і дамоў вядзе адна.
Не томіцца трымаць зялёнай галавою
Вушацкі небасхіл
Вушацкая сасна.

Заданне 3. Рыгор Барадулін перакладаў з 37(!) моў. З асаблівай прыхільнасцю ён ставіўся да твораў прадстаўнікоў пакрыўджаных народаў, падкрэсліваючы: "Няма народаў малых, бываюць малыя паэты".

Перакладзіце на беларускую мову ўрывак з эсэ Ігара Шклярэўскага, якога называюць найлепшым перакладчыкам вершаў Рыгора Барадуліна на рускую мову.

*Максімальная колькасць балаў – **7***
(за кожную памылку -0,5 б.).

Бородулин – это Беларусь.

Такая у него судьба, такой чудесный дар – создать живой язык и превратить свою фамилию в синоним леса, дома, огорода, колодезного ворота, ведра с холодной солнечной водой.

И это он – дымок, летящий над полями, когда сжигают картофельную ботву.

Это в его словах пульсируют земля и небо – родники и жаворонки.

Все остается только в слове, и только в нем вчерашнее не исчезает.

Таким неуходящим словом – простым и неожиданным, со всеми красками радуги, со всеми фонетическими отзвуками болот, лугов и сосен – Бог одарил Рыгора Бородулина.

Заданне 4. *"Айчына Барадуліна – Мова. Тут ён паўнапраўны гаспадар. Чытаеш барадулінскую паэзію, і рука сама цягнецца да асадкі, каб выпісаць прыдуманыя паэтам словы. Зайздрошчу тым лексікографам, якія калі-небудзь складуць слоўнік Рыгора Барадуліна. Яны спрычыняцца да свята мовы, якога раней мы не ведалі". (Міхась Скобла)*

Знайдзіце аўтарскія неалагізмы і, паставіўшы ў пачатковую форму, запішыце іх у табліцу. Пазначце, ад якіх слоў яны ўтварыліся і якім спосабам.

Максімальная колькасць балаў – ***6***.

1. За гаркоту і за насалоду, Гаспадар, паклон зямны прымі.
2. На шчырасці трываліцца зямля.
3. Радасць ранішняга забыцця, эра неразбуджанай трывогі. Голас маладога пачуцця. Існасці абсяг зялёнастогі.
4. «Вось гэта новае!» – пачуеш крык дапытніка ў даверлівым настроі. А новаму згубіўся нават лік, яно – даўно забытае старое.

Неалагізмы	Ад якіх слоў утварыліся	Спосаб утварэння

Заданне 5. *Рыгор Барадулін прызнаваўся: "Я жыву ў імя ўсяго беларускага, жыву дзеля служэння беларускаму слову". "Вушацкі словазбор" – адзін з выніковых твораў паэта. І пісаўся гэты твор, паводле слоў аўтара, амаль 60 год. Яшчэ хлопчыкам у сёмым класе Барадулін узяў сшытачак, зрабіў з яго нататнік і пачаў запісваць розныя народныя словы і выразы роднай Ушаччыны. І першай, за кім ён пачаў занатоўваць розныя цікавінкі, была маці Куліна.*

Прачытайце прыклады, узятыя з "Вушацкага словазбору Рыгора Барадуліна". Падбярыце да падкрэсленых слоў сінонімы і запішыце іх у пачатковай форме.

Максімальная колькасць балаў – ***4.***

Слова	Сінонім (у пачатковай форме)
Шашаль (цяпер клешч завуць) завёўся ў муцэ, ператачыў усю муку – адна шашчá засталася.	
Часты́ там такія былі, што дасюль есці не хочацца.	
Пальцы ў яго цу́пкія: як ухопіцца, дык не выпусціць.	
Нікога не баіцца, нікога і слухаць не хоча распушчонік.	

Заданне 6. Знайдзіце ў вершаваных радках Рыгора Барадуліна ўсе дзеяслоўныя формы. Запішыце іх у табліцу, паставіўшы ў форме 2-й асобы множнага ліку. Вызначце тып спражэння.

*Максімальная колькасць балаў – **4**.*

А стараліся дружна і свой і чужы
На здранцвелым, на востракутым
Небу роўную маці распяць на крыжы
І аддаць Беларусь пакутам.

Форма 2-й асобы множнага ліку	Спражэнне

Заданне 7. Прачытайце ўрывак з верша “Ніщто паўтарыць немагчыма…” Рыгора Барадуліна. Выпішыце выказнікі і назавіце іх від.

*Максімальная колькасць балаў – **4**.*

Цябе паўтарыць немагчыма,
Таксама як і мяне.
Хай лёсу твайго аблачына
Пральецца дажджом па вясне,
Каб зноў паўтарылася ценем
І рунню ўзялося хутчэй
Народжанае летуценнем
Вясновае свята вачэй.

Выказнікі	Від выказніка

Заданне 8. *Другая палова 50-х – пачатак 60-х гадоў надзвычай ураджайныя ў беларускай літаратуры. Гэтаму спрыяла грамадска-палітычная сітуацыя ў краіне пасля асуджэння культу асобы Сталіна. У літаратуру прыходзіць пакаленне пісьменнікаў, чыё дзяцінства было апалена вайной, пакаленне "паэтаў-бязбацькавічаў", па словах Рыгора Барадуліна. Літаратурная крытыка яшчэ называе гэтае пакаленне філалагічным.*

Патлумачце, чаму пакаленне паэтаў-шасцідзясятнікаў называюць філалагічным.

____

____

____

____

____

____

Падкрэсліце прозвішчы пісьменнікаў, якія належаць да аднаго пакалення з Рыгорам Барадуліным.

Максімальная колькасць балаў – ***5***
(2 б. – за тлумачэнне;
максімальная колькасць за прозвішчы
пісьменнікаў – 3 б., ад якіх
-0,5 б. за кожную памылку).

Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч, Ніл Гілевіч, Максім Танк, Аркадзь Куляшоў, Генадзь Бураўкін, Анатоль Вярцінскі, Міхась Лынькоў, Еўдакія Лось, Пімен Панчанка, Цётка, Янка Сіпакоў, Кузьма Чорны, Янка Брыль, Раіса Баравікова.

Заданне 9. *"Рыгор Барадулін быў дадзены беларускай літаратуры на ўрост. Да яго яшчэ трэба дарастаць" (Міхась Скобла).*

Прачытайце радкі вершаў-прысвячэнняў Рыгора Барадуліна. Запішыце, каму гэтыя творы прысвечаны.

Максімальная колькасць балаў – ***3****.*

Вершаваныя радкі	Каму прысвечаны
Марыў … пра гордае шэсце Праўды, А перад усім, *З цэлым народам гутарку весці* Думаў, Але не з глухім!	
На развітанне нястомны працаўнік, Як трохзор'е, Як трохзярнянцце, Абраніў трохслоўе: Быў. Ёсць. Буду. Гукнем жа ўслед глыбіннадумцу, Гукнем яму ў вячніну: Быў! Ёсць! Будзеш! Будзеш! Будзеш!	

Чытай, грамацей, – Ён Мацей Бурачок. А на Мацея Дарога пацее Спіной мужыка, Што спазнала дручок І на бізун Яшчэ мае надзею.	

Заданне 10. *Кожная нацыянальная мова мае непаўторную фанетычную сістэму. У сучаснай беларускай паэзіі гукавой выразнасцю вылучаюцца творы Рыгора Барадуліна. “Барадулін, здаецца, можа зрабіць з вершам усё, што хоча, – такая яго ўлада над словам… Творыцца паэзія вялікай пераканаўчасці, духоўнай змястоўнасці і сілы” (Варлен Бечык).*

Назавіце прыёмы гукапісу, выкарыстаныя Рыгорам Барадуліным у падкрэсленых спалучэннях.

Максімальная колькасць балаў – ***6****.*

Вершаваныя радкі	Прыём гукапісу
Ад тупату, грукату, гоману – тлумна. І жытам прапахлі утулкі калёс. Пустыя такі, падхартаныя гумны, Прымайце, – вязе ураджай снапавоз.	
Таямніца прыцемку і зерня. Цені на калінавых мастах. Містыка. Містэрыя. Майстэрня. Маці, Маціевіч. Маг. Мастак.	
З буслянятамі прыляцела, Села на сваім азяродзе. Галаву закідвае смела І клякоча, І ў ціхай згодзе Памагаюць ёй бусляняткі Клекатаць: – Кле, кле, кле! – на палеткі Льецца клёкат.	
Сівая бабулька – Як тая прасніца: З парадзелай кудзелі Ейных кудзёрак Старасць – Старанная пралля – Пражу прадзе…	

Мядзведзю старому, Як грузнаму ла́му, Нязручна ступаць па ламу́ – Яшчэ заколеш лапу На сваю галаву.	
Ад урокаў крапіва ды палыны: Зві папружку дый тужэй аперажыся. Дамавіты, дымавіты, смаляны Дужы дух паблытаў вольна долы й высі.	